

היום נלמד בעזרת ה':

בבא בתרא דף ח

רב נחמן בר רב חסדא רמא כרגא ארבנן: הטיל מס גולגולת על תלמידי חכמים (רבינו גרשום). אמר לו רב נחמן בר יצחק עברת על מה שכתוב בתורה ובנביאים ובכתובים.

אדאורייתא: כתוב "אף חֲבַב עַמִּים כָּל קִדְשֵׁי בְיָדָךְ וְהֵם תָּכֹּן לְרַגְלָךְ יִשָּׂא מִדְּבַרְתִּיךָ". אמר משה לפני הקב"ה רבונו של עולם אפילו בשעה שאתה מחבב את הגויים ומאיר להם פנים שישלטו על ישראל, כל קדושיי של ישראל העוסקים בתורה יהיו בידיך לשמור עליהם. 'והם תכו לרגלך' אלו תלמידי חכמים שמכתתים רגליהם מעיר לעיר וממדינה למדינה ללמוד תורה, 'ישא מדברותיך' לישא וליתן בדברותיו של הקב"ה. מוכח שתלמידי חכמים אינם צריכים שמירה וממילא אינם צריכים להשתתף במס של המלך. (כי הקב"ה לא נתן רשות לגוים להשתעבד בתלמידי חכמים, מהר"ל).

אדנביאי: כתוב "גַּם כִּי יִתְּנוּ בְּגוֹיִם עֵתָה אֶקְבָּצֵם וַיְחַלּוּ מְעַט מִמֶּשָׂא מֶלֶךְ שָׂרִים". אמר עולא פסוק זה מתבאר על פי לשון ארמית, כי 'יתנו' בלשון ארמית מתפרש כילמדו תורה. הקב"ה אומר - אם רוב עם ישראל יעסקו בתורה בגלות, בקרוב אקבצם מהגלות. ואם מעט מהם יעסקו בתורה, הם יהיו פטורים מהמיסים של מלך ושרים.

אדכתובי: המלך דריוש ציוה שהעוסקים במלאכת שמים "מַנְדָּה כְּלוּ וְהִלְךְ לֹא שְׁלִיט לְמַרְמָא עֲלֵיהֶם", לא ישלוט אדם להטיל עליהם 'מנדדה' = מנת המלך (מתנות מיסים למלך, רבינו גרשום), 'בלו' = כסף גולגלתא (מס לפי ראש), 'הלך' = ארנונא (מס על הקרקע, רבינו גרשום).

רב פפא רמא כריא חדתא איתמי: רב פפא הטיל הוצאות חפירת באר מים נובעים לשתייה, על אנשי העיר כולל על יתומים קטנים. אמר לו רב שישא בריה דרב אידי - אולי בסוף יתברר שאין מים בחפירה הזו ונמצא שלקחת מהם כסף בחינם ויתומים אינם יכולים למחול. (ביאור הדבר, גדולים חייבים להשתתף בתקנות

העיר גם אם אין להם הנאה בכך. אבל קטנים אינם חייבים, אלא רק מכיון שהדבר להנאתם של היתומים שיהיה להם מים לשתות הם חייבים להשתתף, אך אם לבסוף יתברר שאין מים בחפירה אם כן היא לא היתה לטובתם ואי אפשר לגבות מהם כסף על החפירה הזו, ומכיון שהם קטנים הם אינם בני מחילה למחול על הכסף שגבו מהם. יד רמה).

אמר ליה (רב פפא) - מישקל שקילנא וכו': לוקחים מהם כסף, ואם ימצאו מים בכור מצוין, ואם לא מחזירים להם את הכסף בחזרה.

אמר רב יהודה הכל לאגלי גפא: כולם צריכים להשתתף בבניית דלתות לשערי חומת העיר כולל היתומים הקטנים, אבל תלמידי חכמים פטורים כי הם לא צריכים שמירה.

הכל לכריא פתיא: כולם צריכים להשתתף בחפירת בור מים לשתיה אפילו תלמידי חכמים כי גם הם צריכים לכך. אמנם דוקא כשגובים כסף ושוכרים פועלים שיעשו את העבודה, אבל אם בני העיר עובדים בעצמם החכמים פטורים כי אין זה ראוי שהם יצאו לעבוד עם המון העם מפני כבוד התורה.

רבי פתח אוצרות בשני בצורת: רבי פתח מחסנים של מזון בזמן בצורת. אמר רבי - יכנסו בעלי מקרא או בעלי משנה וכו' אבל עמי הארץ אל יכנסו. רבי יונתן בן עמרם נכנס כשהוא מתחזה לעם הארץ, וביקש מרבי שיפרנס אותו. (הוא נקט דווקא דוגמאות של כלב ועורב כי הקב"ה מרחם עליהם באופן מיוחד, עיין רש"י).

בתר דנפק: לאחר שיצא רבי יונתן בן עמרם, ישב רבי והצטער על כך שפרנס אותו.

בדקו, ואשכח: בדקו ומצאו שאכן היה זה רבי יונתן בן עמרם. ואז אמר רבי שיכנסו כולם (מחשש שמא יש תלמידי חכמים נוספים שאינם נכנסים לקבל מזון. יד רמה).

רבי לטעמיה: רבי נהג כן לשיטתו שאין פורענות באה לעולם אלא בשביל עמי הארץ. (יש לציין שמדובר היה באופן שלא היה לרבי מספיק מזון לפרנס גם תלמידי חכמים וגם עמי ארצות, אבל אם היה לו מספיק מזון ודאי שהיה מפרנס גם אותם. שו"ע יו"ד רנב).

כהוא דמי כלילא: וכמעשה שהיה בעיר טבריה שהטילו על בני העיר לקנות עטרה לקיסר. באו אנשי טבריה לרבי ובקשו שהתלמידי חכמים ישתתפו בתשלום. אמר להם רבי לא. אמרו לו אנשי טבריה אנחנו נברח מהעיר, אמר להם רבי תברחו.

ברחו חצי מאנשי העיר, ואז מחל המלך על חצי מדמי העטרה ונשאר על חצי מאנשי העיר חובה לשלם את חצי דמי העטרה. באו חצי אנשי העיר שנשארו לרבי ובקשו שעכשיו ישתתפו איתם החכמים, ורבי שוב לא הסכים. ואז ברחו כולם חוץ מכובס אחד. ואנשי המלך הטילו את התשלום על הכובס הזה, ואז גם הוא ברח ורק התלמידי חכמים נשארו בעיר, ואז ביטל הקיסר את המס לגמרי! אמר על כך רבי 'ראיתם שאין פורענות בא לעולם אלא בשביל עמי הארץ'!

*

למדנו במשנה - וכמה יהא בעיר ויהא כאנשי העיר? יב' חודש.

קושיא: **ורמיניה החמרת והגמלת:** שיירה של רוכבי חמורים או גמלים העוברת ממקום למקום, ולנה בתוך עיר הנידחת (= שרוב אנשי העיר הזו הוסתו לעבוד עבודה זרה), ואנשי השיירה הודחו יחד עם אנשי העיר לעבוד עבודה זרה. דינם שונה מאנשי העיר. שאנשי העיר הנידחת נהרגים בסייף וממונם הולך לשריפה, אבל אנשי השיירה אינם נחשבים כבני העיר אלא כיחידים שעבדו עובדה זרה שמיתתם בסקילה וממונם מותר בהנאה. אבל אם נשתהו בני השיירה בעיר שלשים יום, דינם כבני העיר.

מוכח שמספיק שלושים יום בשביל להיות כבני העיר!

תירוץ: **אמר רבא לא קשיא:** יש הבדל בין הזמן הנצרך לשהות בעיר בכדי להיות מ'בני העיר' (או 'אנשי העיר') שהוא שנים עשר חודש, לבין הזמן הנצרך בכדי להיות 'יושבי העיר' שהוא שלושים יום. ובעיר הנידחת כתוב "הִפָּה תִּפְּהָ אֶת יוֹשְׁבֵי הָעִיר הַהִיא" ולכן בשלושים יום יש להם כבר דין כמו לאנשי העיר.

כדתניא המודר הנאה וכו': הגמרא מביאה ראייה לכך מהלכות נדרים. הנודר הנאה 'מאנשי העיר' אסור להינות רק מאנשים שמתגוררים בעיר שנים עשר חודש, אבל אם הוא נדר הנאה 'מיושבי העיר' הוא נאסר להינות מהמתגוררים שלושים יום בעיר.

קושיא: **ולכל מילי מי בעינן יב' חדש:** האם לכל דבר שגובים מאנשי העיר צריך שהם יגורו בה יב' חודש? והרי למדנו בכרייתא זמנים שונים לדברי שונים. ואם כן מדוע לבניית חומת העיר צריך יב' חודש ולא פחות?

לתמחוי - גביית מאכלים מידי יום לצורך האכלת עניים. **לקופה** - גבית כסף לקופת הצדקה העירונית. **לכסות** - גביית כסף לצורך ביגוד לעניים. **לקבורה** = לצורך הוצאות הקבורה לעניים שמתו. **לפסי העיר** = יתידות לחיזוק חומת העיר (רבינו גרשום).

תירוץ: אמר ר' אסי אמר ר' יוחנן כי תנן נמי מתניתין שנים עשר חדש לפסי העיר תנן: גם המשנה שלנו מדברת דוקא על גביית כסף לצורך החומה שזהו כ'פסי העיר', אך באמת לדברים אחרים יש זמנים אחרים.

וא"ר אסי אמר ר' יוחנן הכל לפסי העיר: כולם צריכים להשתתף בהוצאות 'פסי העיר' אפילו יתומים קטנים, חוץ מתלמידי חכמים.

אמר רב פפא לשורא: גביית כסף לצורך 'שורא' = תיקון החומה, **ול'פרשאה** = פרש המסתובב סביב העיר ושומר עליה, **ול'טרזינא** = שומר עם נשק היושב בשער העיר, נגבית אפילו מיתומים קטנים אך לא מתלמידי חכמים.

כללא דמילתא כל מילתא דאית להו הנאה מיניה אפילו מיתמי: כללו של דבר, כל דבר שיש ליתומים הקטנים הנאה ממנו גובים מהם כסף לצורך כך.

רבה רמא צדקה איתמי דבי בר מריון: רבה גבה צדקה מיתומיו הקטנים של עשיר גדול בשם 'בר מריון' שנפטר. אמר לו אב"י - הרי אין פוסקין צדקה על היתומים אפילו לפדיון שבויים. אמר לו רבה - אני עשיתי זאת בכדי לתת להם חשיבות שהם תורמים לדבר מצוה כמו אבא שלהם. (רבינו גרשום).

איפרא הורמיז: 'איפרא הורמיז' היתה אימו של 'שבור' מלך פרס. היא שלחה ארנק של דינרי זהב לרב יוסף, בבקשה שישתמש בכסף למצוה גדולה. ישב רב יוסף ועיין בדבר מהי 'מצוה גדולה'? אמר לו אב"י - מכך שכתוב בכריתא 'אין פוסקין צדקה על היתומים אפילו לפדיון שבויים' שמע מינה שפדיון שבויים היא מצוה גדולה.

אמר ליה רבא לרבה בר מרי - מנא הא מילתא דאמור רבנן דפדיון שבויים מצוה רבה היא: מניין למדו זאת חכמים?

"אל דכתיב והיה כי וכו': נאמר בירמיהו **"וְהָיָה כִּי יֵאמְרוּ אֵלֶיךָ אָנָּה נִצָּא"** בני ישראל ישאלו אותך מה יקרה לנו בגלות? **"וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם כֹּה אָמַר ה' אֲשֶׁר לְמֹנֹת לְמֹנֹת וְאֲשֶׁר לְחָרֵב לְחָרֵב וְאֲשֶׁר לְרָעַב לְרָעַב וְאֲשֶׁר לְשָׁבִי לְשָׁבִי"** כל אחד יקבל את עונשו

הראוי לו (מצודות זוד). וביאר רבי יוחנן שכל עונש הכתוב מאוחר יותר בפסוק הוא קשה יותר מהעונש שנכתב קודם לכן. וכך הסדר מהקל אל הכבד: מוות טבעי, מוות בחרב, מוות ברעב, ונפילה בשבי. ורבי יוחנן מסביר -

חרב קשה ממות: אם תרצה תלמד זאת מסברא ואם תרצה תלמד מפסוק. מסברא - במוות על ידי חרב האדם מתנוול, שלא כמו במוות טבעי על מיסתו. מפסוק - נאמר "יָקַר בְּעֵינֵי ה' הַמּוֹתָה לְחַסְדֵיָו" כבוד בעיני ה' שהחסידי ימותו באופן טבעי ולא בחרב או רעב (מהרש"א).

רעב קשה מחרב: מסברא - אדם מצטער ברעב עד שהוא מת. מפסוק - "טוֹבִים הָיוּ חַלְלֵי חָרֶב מִחַלְלֵי רָעֵב שֶׁהֵם יְזוּבוּ מִדְּקָרִים מִתְּנוּבַת שְׂדֵי".

שבי קשה מכולם: כי הגויים יכולים לגרום למיתה רגילה (בגלל שיש אדם שאינו מורגל לטבע המקום שאליו הוא גולה ומתוך כך הוא מת קודם זמנו, מהרש"א), או להרוג אותו בחרב, או ברעב.

*

תנו רבנן קופה של צדקה נגבית בשנים: שני גבאי צדקה גובים את הכסף מהציבור. ומתחלקת בשלשה: והחלוקה לעניים מתבצעת ע"י שלושה גבאי צדקה.

כדיני ממונות: שצריך לבחון היטב כמה לתת לכל נזקק כפי בני המשפחה התלויים בו.

תמחוי: אוספים מהציבור אוכל לעניים.

שגבויה וחלוקה שוים: כלומר שצריך לחלק לעניים אוכל בכל יום ויום, ואם יגבו בשנים ויחלקו בשלשה יהיה טורח לחפש בכל יום את הגבאי השלישי, לכן גם הגביה בשלשה.

ורשאים בני העיר לעשות קופה תמחוי, ותמחוי קופה: כלומר לחלק את הכסף לעניי העולם ואת האוכל רק לעניי אותה העיר.

ורשאין בני העיר להתנות על המדות: לקבוע את מידות הנפח והמשקל שבהם ימכרו בעיר, כגון לקבוע כמה היא מידת 'סאה', האם במידה גדושה או במידה מחוקה. ועל השערים: לקבוע את שער החיטים והיין, שלא ימכרו יותר משער

זה. **ועל שכר פועלים:** לקבוע את גובה שכר הפועלים בעיר. ולהסיע על קיצתן: לקנוס את מי שעובר על תנאי שקבעו בני העיר.

אמר מר, **אין עושין שררות על הצבור פחות משנים**, מנא הני מילי? אמר רב **נחמן אמר קרא:** נאמר בתורה לגבי נדבת המשכן **"וְהָם יִקְחוּ אֶת הַזָּהָב..."**, "והם" משמע לפחות שני אנשים. **מדייקת הגמ':**

שררות הוא דלא עבדי הא הימוני מהימן: משמע שרק שררה אין פחות משנים, אבל יחיד נאמן להיות גזבר על הצדקה.

מעשה ומינה רבי שני אחין על הקופה: ושני אחים נחשבים כאדם אחד לגבי נאמנות לפי שהם קרובים, ומכאן שיחיד נאמן להיות גזבר.

שאלה: מאי שררותא? איזו 'שררה' יש לגבאי צדקה שאמרנו 'אין עושין שררות על הצבור פחות משנים'?

תשובה: דאמר רב נחמן **אמר רבה בר אבوه:** כלומר השררה היא שהגבאי יכול למשכן את מי שלא מוכן לתת צדקה לקופה, ואפילו בערב שבת שיש לו טענה שלא ניתן כיון שהוא טרוד בהכנות לשבת יכול הגבאי למשכנו, וזוהי השררה.

קושיא: איני: והרי נאמר **"וּפְקִדְתִּי עַל כָּל לְחָצְיוֹ"**, ומכאן שאסור אפילו לגבאי צדקה ללחוץ ולמשכן.

תירוץ: לא קשיא: אם הוא אדם אמיד (= עשיר) מותר ללחוץ אותו ולמשכנו. וכפי שרבה כפה את רב נתן בר אמי שהיה עשיר גדול, ולקח ממנו 400 זוז לצדקה.

במתניתא תנא, והמשכילים יזהירו כזוהר הרקיע זה דיין שדן דין אמת לאמתו וגבאי צדקה: שהם 'משכילים' לדעת מה העני צריך. **ומצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד אלו מלמדי תינוקות:** שהם 'מצדיקים' הרבה אנשים, שמלמדים ומחנכים את התינוקות ללכת בדרך טובה.

כגון מאן: כגון רב שמואל בר שילת שהיה מלמד תינוקות. **הגמ' מביאה מעשה:**

דרב אשכחיה לרב שמואל בר שילת: רב מצא את רב שמואל בר שילת שהיה עומד בגינה, אמר לו רב - 'האם עזבת את נאמנותך'? כלומר היית רגיל ללמדם באמונה ולהיות איתם תמיד, ולמה עזבת אותם והלכת לגינה? [ויש מפרשים שאמר לו 'האם עזבת את אומנותך (= מלאכתך) שהיית מלמד תינוקות?'] ענה לו רב שמואל בר שילת - 'כבר שלוש עשרה שנים שלא ראיתי אותם ועדיין דעתי עליהם'!

הגמ' מביאה את המעשה הזה ללמדנו כמה רב שמואל בר שילת היה מסור לתלמידיו, שחשב עליהם גם לאחר 13 שנה שלא ראה אותם!

ורבנן מאי? ותלמידי חכמים העוסקים בתורה תמיד מה כתוב עליהם?

ת"ר גבאי צדקה אינן רשאין לפרוש זה מזה: שלא יחשדו בו ויאמרו שזה שגובה כעת לבדו דעתו לגנוב את הצדקה.

אבל פורש זה לשער וזה לחנות: כלומר זה פורש לגבות מיושבי השער והשני פורש לגבות מיושבי החנות, ובתנאי שיושבי החנות ויושבי השער יראו ממקומם את שני הגבאים.

מצא מעות בשוק לא יתנם בתוך כיסו: שלא יאמרו שגונב מעות של צדקה, אלא יתן אותם לתוך קופת הצדקה, ולאחר שיבוא לביתו יקח אותם לעצמו.

כיוצא בו: וכמו כן אם היה תובע מחבירו שיחזיר לו את המנה שהוא חייב לו לא יתן אותו לתוך הארנק שלו, שלא יאמרו שגונב מעות של צדקה, אלא יתן אותם לתוך קופת הצדקה, ולאחר שיבוא לביתו יקח אותם לעצמו.

תנו רבנן: גבאי צדקה שיש להם פרוטות נחושת של צדקה ואין להם עניים לחלק להם, פורטים את פרוטות הנחושת שבידיהם למטבעות כסף כדי שלא יחלידו הפרוטות. ומותר להם לפרוט רק לאחרים, דהיינו שאנשים אחרים נותנים להם מעות כסף והגבאים נותנים להם מעות נחושת תמורתם, אבל אסור להם לפרוט לעצמם, דהיינו לתת מעות כסף משלהם וליטול תמורתם מעות נחושת, שלא יחשדו בהם שפרטו לעצמם בזול.

גבאי תמחוי שאין להם עניים לחלק מוכרין לאחרים ואין מוכרין לעצמן: שלא יחשדו בהם שמכרו לעצמם בזול.

מעות של צדקה אין מונין אותן שתיים אלא אחת אחת: כלומר לא סופרים אותם שתיים שתיים כשפורטים אותם לאחרים, שמא יטעה, אלא סופר אותם אחת אחת שלא יטעה.

*

אמר אביי: בהתחלה לא היה יושב רבה על המחצלות של בית הכנסת, לפי שקונים אותם ממעות של קופת הצדקה, והוא סבר שאסור להנות מזה לדברים אחרים, אבל לאחר שהוא שמע את הברייתא הנ"ל שאפשר לשנות את קופת הצדקה לכל מה שירצו בני העיר, היה יושב עליהם.